

Emigration från Litauen

Alfonsas Eidintas, *Litovskaja emigracija v strany Severnoj i Juznoj Ameriki v 1868–1940 gg.* 220s. Vilnius 1989.

Alfonsas Eidintas tillhör den yngre historikergenerationen i Litauen. Han är f.n. vicechef för Vetenskapsakademiens historiska institut i Vilnius och en av dem som är fullt sysselsatt med att ge det litauiska folket en ny historia. Han har bl.a. för en tid sedan publicerat (på litauiska) en biografi över Litauens förste president, Antanas Smetona.

Den bok som presenteras här, om den litauiska emigrationen till Nord- och Sydamerika 1868–1940, är hans ryskspråkiga doktorsavhandling. Den har, trots att den tryckts 1989, i huvudsak kommit till innan glasnosten och perestrojkan skapade bättre förutsättningar för historisk forskning i Sovjetunionen. Den här omständigheten har i någon mån satt sina spår, men boken är ändå mycket användbar. Eidintas är väl informerad om tidigare relevant forskning, också den som bedrivits av t.ex. de litauiska emigranterna i USA – och han har själv vistats i USA för forskning. Det är fråga om en gedigen och väldokumenterad översikt.

Undersökningen är mycket brett upplagd och behandlar även en del politisk-historiska aspekter, som vi i Norden med vår emigrationsforsknings utpräglade inriktning på de demografiska frågeställningarna, i första hand kanske inte kommer att tänka på. Uppläggningsen är just när det gäller Litauen i högsta grad motiverad. Emigranterna i USA och dessas organisationer kom att spela en betydande roll för litauernas nationella och politiska mobilisering och för etableringen av en självständig litauisk stat efter första världskriget och ryska revolutionen.

Det är omöjligt att ge exakta uppgifter om den litauiska emigrationens omfattning och struktur före första världskriget. Ryssland förde ingen ordentlig emigrationsstatistik och det var i själva verket länge fråga om en illegal flyttning. För kvantitativa uppgifter är vi långt hänvisade till de amerikanska immigrationsmyndigheternas statistik. Ett problem är att litauer till en början kunde registreras som ryssar, polacker och t.o.m. tyskar. Eidintas räknar med att under perioden 1868–1940 omkring en halv miljon lämnade Litauen (300 000 till Nordamerika) – en betydande siffra för ett land som enligt 1923 års folkräkning hade omkring 2,5 miljoner invånare.

Enligt Eidintas kan den litauiska emigrationen indelas i tre olika faser:

1. från slutet av 1860-talet fram till omkring 1890 då bl.a. som en

följd av dåliga skördar (slutet av 60-talet) en utflyttning startade. Emigrationen var under den här perioden koncentrerad till Suwalki-guvernemet som låg närmast Östpreussen. Här fanns en tradition av säsongarbete och kontakter med de tyska områdena.

2. 1890–1914 då vi får en verklig massemigration och flyttningsbeteendet sprider sig också till andra områden. En topp har vi under perioden 1904–1914 då flykten undan tjänstgöring i tsararmén mera än vanligt bidrog till att höja siffrorna.

3. 1920–1940 då USA:s reglering av inflyttningen bragte ner siffrorna men nya mål i stället blev aktuella. Särskilt under senare delen av 1920-talet förekom en betydande emigration till Sydamerika (Brasilien, Argentina, Uruguay). Brasilien behövde arbetskraft bl.a. till sina kaffeplantager och lockade med gratis resor. Under mellankrigstiden tog landet emot 25–30 000 litauer. Under den här perioden förekom också en viss utflyttning till Sydafrika och Palestina (framför allt litauiska judar).

Huvudparten av de litauiska emigranterna rekryterades bland ett jordlöst lantbruksproletariat eller innehavare av små jordlotter.

Litauen var ju länge ett utpräglat agrarland med få sysselsatta inom industrin. Då emigranterna i Amerika i första hand sysselsattes inom gruv- och annan industri, fick vi snart en situation där den litauiska industriarbetarklassen utomlands var större än den i själva Litauen.

Stora litauiska kolonier uppstod i Pennsylvania, Illinois och andra stater i nordost. Den största enskilda samlingen litauer fanns i Chicago – 64 000 år 1930. Litauererna levde alltså rätt samlade, en omständighet som underlättade upprätthållandet av egna föreningar, skolor, egen press o.s.v. År 1914 utkom det 20 litauiska tidningar i USA. Assimileringen framskred också jämförelsevis långsamt bland de litauiska immigranterna. Om man bortser från det judiska inslaget räknade tydligen många med möjligheten att återvända till sitt gamla hemland. I bakgrunden fanns här den nationella väckelsen och det starka engagemanget för en oberoende litauisk stat. De litauiska emigranterna var ivriga propagandister för idén om ett självständigt Litauen och bistod också materiellt den unga republiken med upprätthållandet av en utrikesrepresentation, med anskaffningen av nödiga valutaintäkter o.s.v.

Emigrationen i ordets vidaste mening var en av de stora politiska frågorna i det självständiga Litauen – jag tänker då på dess många olika aspekter: lagstiftningen kring emigrationen som förresten kom ganska sent (emigrationslagar 1922, 1929), frågan om emigranternas roll i hemlandets ekonomi, deras rätt att i Litauen förvärva fast egendom, emigranternas engagemang i den partipolitiska striden i Litauen etc. Det är inte minst i behandlingen av de här problemområdena som arvet från den brezjevnska epoken syns i Eidintas text – i en

närpå dogmatisk betoning av "klassaspekterna" och onyanserade, schematiska karakteristiker av Litauen under mellankrigstiden.

Den roll, som litauer utomlands, i framför allt USA, spelat i litauisk politik som inspiratörer, pådrivare och sponsorer är något som det kan vara anledning att påminna sig också i dagens läge. Den nationella medvetenheten, viljan att överleva som självständig nation har – och det gäller samtliga tre baltiska stater – hämtat en del av sin styrka hos dem som lever i exil.

Sett ur ett nordiskt perspektiv startade massutflyttningen från Litauen, i likhet med den från Finland, relativt sent. Både Finland och Litauen hörde s.a.s. till de "nya" migrationsländerna i Östeuropa. Emigrationen från Finland har i forskningen oftast behandlats som en del av den nordiska emigrationen. Eidintas avhandling påminner på nytt om den gamla sanningen att ur ett finländskt perspektiv en jämförande forskning också kring migrationen från länderna vid Östersjön, de tidigare delarna av det ryska imperiet, vore motiverad och intressant.

Sune Jungar

Svenska Litteratursällskapet och Svenska Kulturfonden i ett föränderligt Finland

Olof Mustelin, *Forskning och vitterhet. Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885–1985. Del II. Det andra halvseket*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 523:2. 352 s. Helsingfors 1986.

Forskning och vitterhet. Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885–1985. Del III. Register. Sammanställt av Magnus Pettersson. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 523:3. 315 s. Ekenäs 1989.

Frank Jernström, *För kultur och framtid. Svenska Kulturfonden 1908–1984*. Svenska Kulturfondens skrifter XIII. 159 s. Jakobstad 1987.